

דרכים אל החברה הקיבוצית

ז. שפר

ב

בשנת 1948 הוצא מטעם המכון לפילוסופיה של האקדמיה למדעים בברית-המועצות קובץ רבי-כמות „על החברה הסובייטית הסוציאליסטית“¹. מאמרו של צ. א. סטאפאניאן באותו קובץ, שמו „מסוציאליזם לקומוניזם“, מוקדש לבירור השאלות והתנאים של המעבר מחברה סוציאליסטית לחברה קומוניסטית. טבעי הדבר שמאמר זה עורר ענין גם במחננו וגם נמצא מי שדאג להציג את סטאפאניאן לפני הקורא העברי. מה תורה הוא מלמדנו? והיש לנו מה ללמוד מפיו לגבי בעיותינו ותהליכי חיינו?

התיאוריה הקומוניסטית, עם כל היותה אדרק ודבוקה במארכס, אינה חוששת „לתקנר“ בשעה שהדבר נראה לה — ולא בהנחות פחותות-ערך בלבד (אין דבר זה מפריע את הקומוניסטים לשלול את זכות הבקורת והתיקון מכל מי שאינו חונה על דגלם). כך, בניגוד להנחתם של מארכס ואנגאלס (ב„אידיאולוגיה הגרמנית“), כי המהפכה הקומוניסטית יכולה לנצח רק אם תבוא בבת אחת בכל הארצות, חידש הקומוניזם הרוסי את ההנחה על אפשרות נצחונה של המהפכה בארץ אחת — ועל אי-אפשרות נצחונה בכל הארצות בבת אחת. לחידוש הזה נודעת חשיבות ממשית ועיונית מרובה בגישה לשאלת המדינה. סטאפאניאן כותב: „לאור התיאוריה החדשה של המהפכה הקומוניסטית — התיאוריה על אפשרות נצחונם של הסוציאליזם והקומוניזם בארץ אחת ועל אי-אפשרות של נצחון הסוציאליזם בכל הארצות בבת אחת — הציג סטאלין בצורה חדשה את השאלה בדבר התנאים הממשיים-ההיסטוריים לגטיסת המדינה“ (ע' 484). סטאלין „הוכיח את ההכרח בחינוקה של המדינה במלוא המידה עד נצחונה הסופי של הקומוניזם בממד בין-לאומי“ (ע' 485).

מארכס הורה, כי בשלטון הסוציאליזם ייעלם חוק הערך ויחסי הממון הכרוכים בו בכלל, והחברה תעבור לחישוב ישיר ולחלוקת המצרכים בלי ממון ובלי מסחר („בקורת התכנית הגרמנית“). ואילו „סטאלין הראה, כי חוק הערך

לתנועה הקיבוצית בארץ, על זרמיה וארגון גיה, משקל משקי וחברתי, העולה בהרבה על כותה המספרי כיום. גם מבחינה מספרית אין היא כמות מבוטלת: היא מונה כשבעים אלף נפש, ואינה אומרת לקפוא. נפשה לגדולות: להעמקת תכנה המתודש, לכיבושים גוספים בהתישבות, במשק ובארגון, לליכוד פנימי ולריכוז חבריה-בניה עד היותה לתנועה-עם רבת-המר גים, לאנשיה התנועה היא מפעל חיים ותכנס, אך גם הארץ כולה, וביחוד הציבוריות הפועלית, ענין רב יש להן בתנועה החלוצית הן בשל משקלה כיום והן בשל נטיות הגידול המחיות אותה והממלאות את לבת.

לא בן לילה נולדה התנועה. שוקעו בה כוחות נפש כבירים, למעלה מארבעים שנות מאמצי יצירה, לבטים וחיפושי דרך, מאחריה כבר היס-טוריה לאקצרה, כולה רצופה מאבק חלוצי מת-מיד, מלחמות בקשיים אוביקטיביים וסוביקטיביים, כשלונות והישגים, סתירה ובנין, והיא מעלה פעם בפעם בעיות מחדש, מגלה ניגודים חדשים ומגשרתם, מתייסרת בחבלי גידול ובמש-ברי עמידה, מציגה שאלות חדשות בדרך בנינה וחותרת לפתרונן, וכולה דרוכה לקראת העתיד, למילוי שליחותה במלואה.

אין זו היסטוריה בלבד. בהיותה מפעל חי של רבבות אנשים היא גם בעית ההווה, גם תורה הצריכה לימוד. תנועה קיבוצית המאמינה, כי דרכה היא דרך לכל אדם בכל מקום, אך טבעי הדבר שיהיה לה ענין בכל דעה ובכל תורה המנסה להורות דרך לקומונה, הבאה להאיר את התהליכים העשויים לקצר את בנינה ולבצרו. גם הציבוריות הפועלית הכללית, אשר מתוכה קורצה התנועה הקיבוצית ואשר היא בית חייה, ענין רב יש לה בדעות ובתורות הללו, אי אפשר לה לתנועת פועלים חלוצית לנהוג בהן מנהג אדישות. הכרח הוא לבחון, אם התורות ההן חופפות את יסודות תנועתנו הקיבוצית ומתייש-בות עמה ועם צרכיה, או שהן סותרות אותה, כופרות בהנחותיה; הכרח הוא לבדוק, אם קבלת התורות הללו, אף ההסתגלות הרעיונית והנפשית אליהן, אינה עשויה לבטל את ערכו העצמי וה-עצמאי של המאמץ החלוצי, הוא מקור יניקתה של יצירתנו הקיבוצית.

* О советском социалистическом обществе. Академия Наук СССР. Институт Философии. 1948.

הן — הוא תנאי כלכלי עיקרי המבטיח יצירת ההנחות החמריות-הטכניות המוקדמות למעבר של הקומוניזם" (ע' 490). „רמתם הגבוהה של כוחות הייצור בחברה הסוציאליסטית והתפתחותם הבלתי-פוסקת הם תנאי יסודי למעבר מסור-ציאליון לקומוניזם" (ע' 492).

ועוד. בשעה שניתח את קצב הגידול הכלכלי והישגי השיקום הטכני אמר סטאלין בועידת המפלגה ה־18: „נמצא, איפוא, כי בטכניקה של הייצור ובקצב גידולה של תעשייתנו כבר הדבקנו את הארצות הקפיטליסטיות הראשיות אף עלינו עליהן". הוכן, איפוא, הפיגור? „עדיין מפגרים אנו לגבי ממדי ייצורנו החרשתי לכל נפש" (ע' 494). „התפתחותה הבלתי פוסקת וחסרת המשברים של הכלכלה הסובייטית, ניהול תכניתי של משק העם, העדרם של מעמדות טפילים וסיפוחה של האוכלוסיה הבוגרת שיש לה כושר העבודה לעמל פרודוקטיבי ומעיל מבחינה חברתית — כל היתרונות האלה של משטר החברה הסובייטית הם תנאי יסודי לפתרונה המוצלח של בעיית היסוד הכלכלית של ס.ס.ס.ר." (ע' 496).

ד

מן האמור נמצאנו למדים, כי יש כמה וכמה תנאים קודמים להגשמת הקומוניזם וקיומה, ואלו הם: עושר מופלג של הארץ באוצרות טבע ובחמרי גלם, משטר סוציאליסטי בה, העדר מעמדות לא־עובדים, שפע רב ביותר בתוצרים, יתרון תפוקה על הארצות הקאפיטליסטיות המפותחות ביותר מבחינת הייצור לכל נפש, התפתחות שאינה מופרעת על ידי משברים.

האפשר לקבל את ההנחות הללו על יסוד נסיונונו אנו ונסיון התנועה הקיבוצית בה? הארץ קטנה ודלה באוצרות; משטר סוציאליסטי אין בה; שכבות שאינן עובדות יש בה. ומי ידע אימתי תוכל להגיע לרמת הייצור של הארצות העשירות והמפותחות? אף אין לה בטחון ממשברים ואין בה שפע כלשהו. ואף על־פי־כן כמה תנועה קיבוצית בעלת משקל ובעלת תנופה דוקא בארץ נחשלת זו. תחלתה עוד בימי המשטר התורכי, המשכה בימי שלטון המנדט הבריטי והתפתחותה הנוספת וחוקותיה לגידול רב־ממדים במדינת ישראל. שאף היא עדיין אינה, כידוע, סוציאליסטית. מהוך דלות כמה הקומוניזם בישראל, ועדיין היא נתונה בחלקה הגדול במצוקה חמורה. עדיין רחוקה היא משפע ומעשירות. ובעוני קיימה את השיתוף ואת השיוון בחוכה. לא־עשירות היא נכונה גם

ניסאר קיים בשינוי צורה בימי הסוציאליזם, שכן עד נצחנו של השלב הגבוה יותר של הקומוניזם ישאר הממון והמסחר המנופים רבי־הערך ביותר להתפתחות הכלכלה" (ע' 485).

אך בדבר יסודי אחד, שיתוף בייצור, שלטון בתוצרת ושיוון ההגאה ממנה — כללו של דבר, יחסי קומוניזם — תוקעת התיאוריה הקומוניסטית יתדותיה במארכס ומיחסת לו הבחנה בין שני שלבים בהתפתחות הקומוניזם, והם משטר סוציאליסטי ומשטר קומוניסטי או משטר של קומוניזם. רק בועידת ה־18 של המפלגה הקומוניסטית הכל־רוסית הועלתה השאלה על הגשמת המעבר המודרג לקומוניזם, כלומר להגשמת הקומוניזם. נראה מה הן ההנחות המוקדמות, התנאים, הדרך כיום והאמצעים להגשמת זו, וכן נשאל, באיזו מידה יכולות ההנחות העיוניות והמעשיות הללו לסייע לנו בארצנו, ואם בכלל יש בהן כדי לשמש לנו מורה־דרך בבנין תנועתנו הקיבוצית.

ג

ההנחה הראשונה היא עשירותה של הארץ. עוד ב־1918 כתב לנין: „בידינו גם החומר שבאוצרות הטבע, גם במלאי של כוח־אדם וגם בתנופה הנהדרת שנתנה לנו המהפכה הגדולה ליצירתו של העם — כדי להקים רוסיה אדירה ושופעת באמת" (כתבי לנין, כרך 22). וכך אומר סטאפאניאן: „ב־1931 אמר סטאלין, כי להגשמת תכניתינו דרושות קודם כל אוצרות טבע מספיקים בארץ: עפרות ברזל, פחם, נפט, לחם, כותנה" (ע' 477). סטאפאניאן מוסיף ומונה את אוצרות הגלם המצויים במדינה: נפט, ברזל, פלטינה, מארגנץ, אסבסט, גרפית, כספית, אשלג, כרום, וולפראם, מגנזיום, אבץ, פחם, פוספטים, בוכסיטים, יערות, כותנה, משי, פשתה, שכני צמחים, גומי, כבול, קרקע, כוח־מים (ע' 477). לא הוקדמה ההנחה הזאת אלא כדי לבסס ולחזק הנחת־יסוד אחרת, והיא כי תנאי קודם להגשמת הקומוניזם (בלשונו של סטאפאניאן — הקומוניזם) הוא מציאות שפע רב מאד של מצרכים. „רק אם נעלה מבחינה כלכלית על הארצות הקפיטליסטיות העיקריות, נוכל להניח, שארצנו תרוח במלוא המידה הפצית־צרכות, שיש לנו שפע רב ביותר של תוצרים, ואז תנתן לנו האפשרות לעבור מן השלב הראשון של הקומוניזם לשלבו השני" (סטאלין ע' 491). „ביצוע משימת־היסוד הכלכלית של ס.ס.ס.ר. — להדביק את הארצות הקפיטליסטיות המפותחות ביותר בייצור התעשייתי לכל נפש ולעלות עליה

23) „אנשי הכלכלה הבורגנים היו תמיד מביאים כאחת הטענות כנגד הסוציאליזם את ההנחה, שהסוציאליזם ממית את ההתחרות בין בני האדם, שהוא משובה, כביכול, את צרכי האנשים וטעמם, משמיד בהם את כל הרחפים והמניעים לתחרות. אך כל הבדותות שבעלילות־זדון אלו של אנשי המדע הבורגניים, אירבי הסוציאליזם, הוכו לרסי" סים במעשה של הסוציאליזם האמתי, המארכ־סיסטי, של הסוציאליזם אשר גיצה בס.ס.ר.״ יודין מוסיף: „עוד בשנות קיומו הראשונות של שלטון הסובייטים הראה לנין באופן גאוני כי הסוציאליזם יוצר את כל התנאים להתפתחותה של תחרות סוציאליסטית, שהיא שונה מעיקרה מן התחרות ילדת המשטר הבורגני״.

הדברים האלה באים ללמדנו כי ההקפדה על שווי בשכר־עבודה, שמירת ההפרשים שבידרגה המקצועית, עידוד תחרות הדדית הכרוכה בפרסים בעד תפוקה גבוהה, לשון אחרת, טיפוח אי־השוויון, הוא הוא שיביאנו ויעבירנו אל הקורמונה (בלשונם — השלב השני, הגבוה יותר, של הקומוניזם). תחרות שמה תחרות, אפילו מוסיפים עליה את התואר „סוציאליסטי״. תוכן הדבר עצמו אינו משתנה על ידי כך: התחרות בין העובדים על גודל ההנאה מפרי העמל.

ונשאלת השאלה: כיצד עשויים טיפוח יצר ההתחרות וחניוך ההמונים על תחרות זו להביא אותם ההמונים עצמם לביטולה הגמור של תחרות, להנהגת שיוויון־אמת של קומונה, שבה יקבל כל אחד לפי צרכיו ולא דוקא לפי תפוקתו ודרגת מקצועיותו? האמנם יכולים אמצעים המבוגרים במהותם תכלית־ניגוד למטרה, להביא בהכרח אל המטרה הזאת? היש בכוחן של מחלצות „הדיאלקטיקה״ לחפות על הניגוד החמור הזה ולשמש קמיע העשוי להפוך ניגוד פנימי לשלילי מות מלאה? דבר והיפוכו מתעקשים ועומדים בעינם כדבר והיפוכו על אף כל להטי הלשון, תנועתנו אנה, שעלתה על דרך השויון המלא שבקומונה, וערך השויון נעשה לה קנין חיים. לא מצאה שום אמת־חיים בתורה דיאלקטית זו שאי־שויון בחברה הוא שיחנך לשויון ויקיימו. היא לא מצאה לה דרך אלא לאחוז באמת הפשוטה, כי אין דרך לשויון אלא השויון עצמו, הלכה למעשה, כי אך השויון יחנך לשויון, אך יחסי קומונה יבנו ויטפחו קומונה, אדרבה, תגדל תנו רואה בכל סטיה מעיקרי השויון והשיתוף המלא, בעבודה כבצריכה, סכנה לרעיון הקומונה לעצם קיומה.

בימים הבאים, ובלבד שיעלה בידה לבנות חברה על אשיות מוסריות חדשות: שויון ערכו של אדם, שויון כלכלי ואחריות הדדית מלאה.

אילו קיבלנו את תורת סטאפאניאן על הדרך לקומונה, היינו גוזרים על מפעל הקבוצה ועל כל התנועה הקיבוצית בארץ כתיוון אוטופי, וממילא ריאקציוני, שאין לו שרשים במציאות. חזיון נטול אפשרות־קיום וזכות־קיום, והרי הלכה קומוניסטית פסוקה זו עומדת בסתירה גלויה ומשוועת למציאות היסטורית חיה של מפעל־דור ושל תנועה אשר כוחה ואמונתה אתה, אשר הוכיחה גם את זכות קיומה גם את אפשרות התפתחותה. כנראה, פועלים בתוכה כבונן תהליך גאולתנו הלאומית והאנושית, כוחות ומניעים השוני בתכלית מההנחות, אשר סטאפאניאן וחרבריו רואים אותם כתנאי להתעוררותה והתארגנותה.

ה

אם השפע והעשירות תביעות־יסוד הן, יובן הדבר מאליה, כי אין להגיע לכך אלא בדרך העלאת הייצור ופרייון העבודה, אך טיבה של דרך זו: האם באה היא להשריש את יסודות הקומונה בתהליך העבודה וביחסי העובדים — או באה היא לשרש אותם?

סטאפאניאן מורה: „בתהליך התפתחותה הבלתי־היפוטית של השיטה הקומוניסטית בבניית החיים החדשים — של התחרות הסוציאליסטית וצורתה העליונה, התנועה הסטאפאנובית — מתחוללת עלייתם התרבותית־הטכנית של העמלים״ (ע' 523). „הדיאלקטיקה של ההתפתחות כלולה בכך שאנו צועדים לקראת עקרון החלוקה הקומוניסטי (לכל אחד לפי צרכיו — המעתיק) בדרכי חינוכו של עקרון החלוקה הסוציאליסטית במלוא המידה, וכיצד לחזק במלוא המידה את עקרון החלוקה הסוציאליסטי? פירושו של דבר, להקפיד בעקיבות על השלום השכר לפי העבודה, לעודד את ההתפתחותם הכל־צדדית של כשרונות האישיות, לעודד כל אחד ואחד לשכלול מתמיד ושיטתי של דרגתו המקצועית, להעלות בלי הרף את פריון העבודה, שבסופו של דבר הוא התנאי העיקרי לנצחון הקומוניזם״ (היינו הקומונה — המעתיק) „בדרך ההתפתחות החוקית הזאת תחול ירידת מחירים שיטתית, עד המעבר ההדרגי בשלב מסוים לעקרון הקומוניזם, לחלוקת התוצרים לפי הצרכים״ (ע' 527).

במקום אחר בקובץ כתב פ. פ. יודין: „מקור התפתחותה של החברה הסובייטית״ ע'

הנהלה עצמית נבחרת בקולחוזים, והמפעלים האלה יפלו אף הם לחיקם של „ממונים על ידי מוסדות הממשלה על יסוד שלטון יחיד“, כנהוג בסובחוזים ובכל שאר מפעלי המדינה. הואיל וריכוז כזה, המוסר את הנהלת המשק כולו ופיתוחו בידי המדינה, מחייב תלות מאכסימאלית במנגנון, הרי „הקומוניזם מניח מנגנון מושלם לנהלת הכלכלה והתרבות. המנגנון הזה מתארגן ומתפתח בהדרגה בתנאי המעבר מסוציאליזם לקומוניזם“. „זה הטעם שיהיו לנו ניצגי קומר ניום חדשים במידת היותם של מנגנוני המדינה והמשק משתלמים והולכים“ (ע' 526).

למדנו: המדינה היא שתבנה את הקומונה; כל הבעלות על הרכוש, הייצור והתוצרת תהיה בידי המדינה; הנהלת הקומונה תהיה בידי מנגנון ממונה מטעם הממשלה; לא תהיה הנהלה עצמית נבחרת לקומונה.

היש סמיכות־פרשיות בין מסכת־הברה כזו ובין חזון הסוציאליזם והקומוניזם? האם עולה היא בקנה אחד עם הדרך אשר ההנהלה מארכס עצמו לתהליך הסוציאליזם ולתכנון? ברי, רק פלפול מעוקם עלול למצוא סמוכים בין סוציאליזם המבקש לשחרר גם את היחיד עם החברה והחווה אף את נבילת המדינה עצמה כחלק מההתפתחות הסוציאליסטית, ובין פירושו של סטאפאניאן לתורת לנין וסטאלין.

היש סמיכות־פרשיות בין פירושו זה לבין נסיונה של התנועה הסוציאליסטית והקיבוצית בהוכנה? היש לנו מה ללמוד ממנו? לנו לא היתה מדינה שקיבלה עליה את הקמת הקומונה, ולא על־פי צו ממשלה התגייסו אנשינו להג' שמתה. ספק הוא אם בכלל אפשריים הם חיי קומונה על־פי צו, אך האמנם היה עלינו לחכות במפעלנו הקיבוצי עד שתקום לנו מדינה, שתקבל על עצמה את בנין הקומונה? ומדוע מן הצורך הוא לדחות את השעה הזאת בכל ארץ שהיא, ולא כל שכן בארץ סוציאליסטית, אם הגיעה לידי הכרת הצורך בחיי שיתוף ושיוק? הקבוצה שלנו קמה מתוך מרידה במשטר של מינהל פקידותי ממונה, שהיה קיים בארץ בימי המשק הלאומי בראשיתה. יסוד־מוסד בישובינו הוא עצמאות העובד, עצמאות הנהלה הנבחרת, אחריותם העצמית של העובדים למשקם, מוסדותינו המרכזיים — הקיבוציים, ההסתדרותיים, הציוניים והמדינתיים — תפקידם לארגן, לתאם, לשרת, לסייע, מבלי לפגוע ביסוד העצמאות של הישוב־הקומונה או המושב, לא תתואר כלל

ו

כבר הזכרנו את „התיקון“ שתיקנה התיאוריה הקומוניסטית את הנחתו של מארכס על המדינה, והנה לפי צ. א. סטאפאניאן, דוקא כוחה של המדינה הוא שיבנה את הקומונה, וכה דבריו: „המדינה הסובייטית היא הכוח המניע הראשי בהתפתחות חברתנו, המכשיר היסודי לבנין הקומוניזם“ (ע' 491).... „המדינה הסובייטית היתה, הוזה ותהיה המכשיר היסודי לבנין היסודי, לבנין הסוציאליזם והקומוניזם“ (ע' 544). הבע' לות על הרכוש תרכזו כולה בידי המדינה, לגבי מפעלי החרושת, המשקים הממשלתיים (הסובחוזים), התחבורה והמדינה כבר הוגשם העקרון הזה, הן ברכוש והן בתוצרת. המפעלים האלה הם „הסוג הסוציאליסטי המסקני, שבהם גם אמר צעי הייצור וגם הקרקע שעליו עמד המפעל שייכים למדינה, וכן המפעל כולו בשלימותו“ (ע' 508). הם „מתנהלים בידי ממונים על ידי מוסדות הממשלה על יסוד שלטון־יחיד“ (ע' 510). העובדים בכל המפעלים הללו אינם אלא עובדים מקבלי משכורת, לעומת זאת קיימת בקולחוזים טניות בענין בעלות: הקרקע ותחנות המכונות והטרקטורים שייכים למדינה, ואילו „מפעליהם הציבוריים, על האיגואנטאר החי והדומם שלהם, תוצרתם של הקולחוזים ואיגודיהם הקואופרטיביים, בניניהם הקואופרטיביים — הם בבעלות הקולחוזית־הקואופרטיבית“ (ע' 508). לפי סטאפאניאן, אין ספק כי במשטר המתקדם, הוא משטר הקומונה, צריכה הבעלות על כל הרכוש וכן על הייצור ופריזו להתרכז בידי המדינה. לדעתה הפיכת אותו חלק הרכוש, הנמצא עדיין בידי הקולחוזים, לרכוש המדינה, הוא תהליך של התקדמות, „לפי שיעור התפתחות העתידה של תחנות המכונות והטרקטורים, מיכוננו, על יסוד זה, של המשק החקלאי, וגידול ציודו הטכני, תלך ותגבר הצורה הקולחוזית־הקואופרטיבית של המשק, ובזאת יתקצרו וילכו המרחקים בין שתי הצורות של הבעלות הסוציאליסטית“ (ע' 511).

קיצור־דרך זה מגמת פניו ברורה, „בעלות המדינה, בהיותה המכרעת במשק העם ובהיותה סוג גבוה יותר של יחס־ייצור, ממלאה תפקיד מנהיג ומכוון, בהתפתחות החברה הסובייטית בדרך לקומוניזם“ (ע' 509).

עם ריכוז הבעלות על רכוש הקולחוזים בידי המדינה, ועם ריכוז השלטון על הייצור והתוצרת בידיה, ייעלם ממילא גם השיור האחרון של

רח חיוני לעם הסוביטי, כי התפתחות בדרך לקומוניזם הפכה חוק טבעי בהתפתחותו, כי כל העם הסוביטי התלכד סביב המפלגה הקומוניסטית והממשלה הסוביטית בהתקדמו לקראת הקרמוניזם" (מקור התפתחות החברה הסוביטית" ע' 39).

בניה לשאלה, כיצד ובאיזו דרך באה והגיעה אותה התמונה העם והמפלגה וכיצד זו מקוימת: היש ברירה חפשית לאנשים להתאגר ולהתארגן, היינו "להתמזג" לפי דעות (וכמובן, לא רכר שניות-מעמדות) שהן שונות מדעתה של המפלגה השלטת? לצורך ענינו חשובה ההנחה, כי החינוך לקומונה ובנינה מחייבים הזדהות עם המפלגה, תורותיה ושיטותיה, כי עצם התהוותה של הקומונה מותנה בקיום מפלגה קומניסטית, שבידיה צריך, כמובן, להיות השלטון. וכאן יש לשאול: ומה יהא על הארצות שלא זכו, או אשר לא תזכינה למפלגה בולשביסטית? ומה יהא על הארצות שבהן לא יעלה ביד המפלגה הזאת לתפוס את השלטון ולהיות לכוה המכריע? האומנם נסתם חוון השינוף והשוך אף באותם חלקי הציבור שהגיעו להכרת ערך הקומונה והצורך בה לאלתר?

בתוכנו נולדה הקבוצה עוד בטרם תהיה מפלגה קומוניסטית בעולם, התנועה הקיבוצית שלנו אינה מושתתת על עיקרי השיטה הבולשביסטית, ולא מהם ינקה את חיותה, בעלי השקפות פוליטיות שונות, מהם הרחוקים תכלית ריחוק מן הבולשביזם, יצרה, הרחיבה, פיתחה ומערים בה את מיטב מאוייהם, את כל נפשם וחיייהם, חלק לא-מבוטל בתנועתנו הקיבוצית לזרם הדתי — לחברי "הפועל-המזרחי" ואף לחברי "פועל-אגודת-ישראל", אשר אמונתם הדתית לא בלבד אינה מפריעה להם לבנות קומונה, אלא, לדעתם, אף משמשת להם מקור השראה לבנינה, ודומה, שאין התנועה הקיבוצית נכונה לזוהר על חלקם של העובדים נאמני-הדת בחיי הקומונה, ואף על שיתופו המלא של כל אדם — יהיו השקפת עולמו והאני-מאמין הפורליטי שלו אשר יהיו — במפעל הקומונה ובהאדרתו.

תנועתנו הקיבוצית לא נבנתה על שלטונה של מפלגה אחת, לא מפלגה קומוניסטית ולא בלתי-קומוניסטית, או על זיקה מפלגתית אכסר-קלוסיבית כלשהי, יתר על כן: אין סיכוי להתפתחותה ולהתרחבותה אם תנסה לאמץ לה את עיקר האכסר-קלוסיביות הזאת.

אחריות ישוב שלנו על משקו בלי יכולת תיכנונו העצמי בגדר משקו הוא, ולא ייתכן תיכנון כזה בלי שליטה על כוחות הייצור, לרבות המכונות והטרקטורים, ובלי זכותו המלאה על פרי-עמלו. עיני תנועתנו מראשיתה נשואות למשטר של יחסי גומלין חפשיים, לתיאום ועזרה הדדית של ישובי עובדים השולטים על עצמם ועל חיייהם. משטר של שלטון המנגנון זר לנפשנו.

התורה הקומוניסטית המתנה את עצם בנינה של הקומונה במדינה, השוללת מהקומונה את עצמאות הנהלתה ואת שלטונה על כל אמצעי הייצור הדרושים לה, התולה את משקה ואת חברתה בשלטונו של מנגנון ממשלתי — תולדת תנועתנו הקיבוצית והתפתחותה מויתמת אותה, וכן סותרים אותה כל העיקרים שעליהם נבנתה תנועתנו ובהם הגיעה עד הלום.

2

חשיבות יתירה נודעת במאמר להנחה כי לשם בנין הקומונה יש הכרח בהזדהות מלאה עם המפלגה — הבולשביסטית, כמובן. "המאבק על הקומוניזם (כמובן של משטר הקומונה — המעתיק) מתנהל על ידי המפלגה הבולשביסטית, ובראשה הח' סטאלין, המזויינת בתיאוריה המארכסיסטית-לניניסטית, בעלת הנסיון המדיני, המשקי, הצבאי והאידיאולוגי מאין כמות" (ע' 497). "נצני הקומוניזם מתבלטים בבהירות גם בכך שעקרונות הפעולה של המפלגה הקומוניסטית, נושאת האידיאלים והעיקרים של הקומוניזם, הופכים בהדרגה לעקרונות בנינה של החברה כולה, התקרבותם והתמוגגותם של שני הכוחות האדירים — העם והקומוניזם — מעידות על התפתחותה החוקית של החברה הסוביטית לקראת הקומוניזם" (ע' 524). "על כן רכישת הבולשביזם, סיסמת המפלגה שהוכרזה על ידי סטאלין בתקופת סיומו של בנין החברה הסוציאליסטית ושל המעבר ההדרגי מסוציאליזם לקומוניזם, יש לה ערך ממדרגה ראשונה" (ע' 517). "חוליה יסודית בחינוך הרעיוני-הפוליטי (לקראת הקומוניזם — המעתיק) הוא לימוד תולדותיה ותורתה של המפלגה הבולשביסטית" (ע' 519). "וסטאפאניאן מוסיף בדרך אגב: "הקומוניזם שולל... אמונות-הבל ודעות-קדם דתיות" (ע' 517).

פ. פ. יודין כותב: "העם והקומוניזם התמזגו ב.ס.ס.ר. לכוח לא-יוגר ואחיד, זאת אומרת, שהמשטר הסוביטי, החברתי והמדיני, הפך להכר

ה

מאמר מוסגר: בחוברת ינואר 1950 של "מבנים" נדפס מאמר ושמו "מסוציאליזם לקרמוניזם", וחתום עליו צ. א. סטאפאניאן, גם ציון שהמאמר תורגם מרוסית ושם המתרגם פורש. השכל הישר מחייב להגות שניתן לפנינו תרגום נכון ומדויק של המאמר, שבדעותיו טיפלו בפרקים הקודמים. ולא היא. עיבוד חפשי — חפשי יתר על המידה — הוגש לנו לא כאן המקום לעמוד על דיגמאות של חוסר דיוק בעצם התרגום, אף לא על מיווג משפטים שונים מחלקים שונים של המקור וגם לא על התוספות שנוספו עליו. אך הדבר המענין אותנו בעיקר הוא מה הושם מן המאמר בצורתו העברית. הושם דברים בעלי ערך עקרוני לא מבוטל כלל: ההנחות על עשירות הארץ, על היות בנין הקומונה תלוי במדינה, על התנאי המכריע של קיום מפלגה בולשביסטית ושלטון היחיד שלה, על שלילת היסודות הדתיים וכל יסוד מנוגד למפלגה בבנין הקומונה.

"התרגום" השאיר לנו בעיקר רק את ההנחות של שפע רב במצרכים כתנאי לקומונה, את ההכרח בהקפדה על התשלום לפי העבודה כדרך הבטחה למעבר אל משטר של "מכל אחד לפי יכולתו" — לכל אחד לפי צרכיו, ואת הדברים הנאים, השווים לכל נפש, על ערך העבודה וההכרח בהעלאת פריונה.

מה היתה כוונתה של מלאכה ממין זה? כיצד נבין את מעשה העלמתן של גקודות היסוד שבמאמר הסותרות את תורת המעשה ואת ההלכה המסורתית של התנועה הקיבוצית שלנו? אם להשכלת־הרבים היתה הכוונה, מדוע נגנזו חלקים יסודיים של המאמר — סוף־סוף אפשר היה להעיר על השוני שבין נסיונו להשקפתו של המחבר, או שמא אסור להצביע על השוני? חלקים מציבורנו (גם בקרב התנועה הקיבוצית) הורגלו לקדש כל אימרה היוצרת מברית־המועצות. האומנם הכוונה היא, שגם בענין זה — בנין הקומונה — יוכשרו לבבות לקבלת השראה דוקא משם, וזה על אף כל ההבדלים המהותיים, ההיסטוריים והעיוניים, שבינינו? אמר חבר כי לפי הכרתו, מוליכה הקיבוציות לקומוניזם. האם נמנו וגמרנו להוכיח, שרק הקרמוניזם הוא המוליך לקיבוציות?

ט

עם נצרכי חייו, ארץ ארץ ותנאי התפתחותה, לא נבוא לשפוט מבחינה שלנו, מה טוב ומה נכון לגבי דרכם של עמים אחרים לקראת

הקומונה. כגוחך יהיה כל נסיון להשיא להם עצות בענין זה. ייתכן כי ההנחות והתנאים של סטאפאניאן הם המתאימים, ולכן גם הנכונים, לחברה הסוביטית. אם דרכה של החברה הסוביטית תחייב בקורת בהנחות הללו — על החברה ההיא עצמה לערכה, בדרכה ובכוחותיה שלה. אולם הדרך הזאת אינה — ואינה עשויה להיות — דרכנו. כשם שלא ציפינו לארץ זבת חלב ודבש, ולא התנינו בזו את בנין הקומונה, כך לא המתנו למדינה שתקים לנו אותה; וכשם שלא האמנו כי הדרך אל השיוון היא השרשת אי־שיוון, כן לא השלכנו יתבנו על מפלגה אחת בבנין החברה הקיבוצית.

במצוקה ובמחסור נולד מפעלנו הקיבוצי, בבדידות ובלי "עורף" צעד את צעדיו הראשונים. ענות העם המפרפר והמבקש מולדת, עם חזון גאולת האדם — היו עמוד האש לקבוצה מראשיתה. בנין מולדתנו־מדינתנו, קיבוץ גלוי יות עמנו להיותו נגאל בעבודה חפשית ויוצרת, הם משאת נפשה של התנועה. ממנה היא יונקת את חיותה ואת קשיות ערפה.

זה סוד הצלחתו ההיסטורית של מפעלנו הקיבוצי, שמלבד תכונת־היסוד החלוצית של "דחיקת־הקץ" אשר לטיפוס האדם המתישב שלנו, הרי המפעל כולו צמוד ודבוק הוא בתהליך של יישוב הארץ ובו נשתזר ובו שיקע את כל עצמה, ללא חצאיות וללא־שיוור. התנועה הקיבוצית, שצמחה מתוך המפעל ההתישבותי הציוני ודבקה בו בכל להט חלוציותה, ענתה לצורך ההיסטורי של העם ביישוב הארץ ובבנין האומה מחדש, בהעמידה את כל־עצמה לשירות מגוייס ומתמיד לטובת הצורך העיקרי הזה, מילאה התנועה הקיבוצית את שליחותה ההיסטורית לעם בתקופת התחדשותו. וכל זמן שהתנועה והשליחות הזאת יהיו שלימות אחת, בנפש ובמעשה, ללא חציצה וקרע שבלב, מובטחים לתנועה הצלחה ושגשוג גם בבאות.

קשים ומשברים לא תחסר התנועה הקיבוצית גם בעתיד. לא דבר קל הוא להפוך למה של אומה, לקבוצה ולהביאה לעבודה יוצרת חפשית, לגאולתו השלמה של האדם בדרך הקומונה. אך תורה חיצונית לא תעמוד לה לתנועה בקשייה. נאמנותה החלוצית, אמונתה בשליחותה החברתית, השענותה על כל חלקי העם ללא הבדל זרם ומפלגה, דביקותה המלאה בתהליך ההיסטורי של גאולת העם ויישוב שממות הארץ — אלו יהיו כלי זינה במסע כיבושית, בהן מבטחה, בכוחן תלך גם תגיע.